

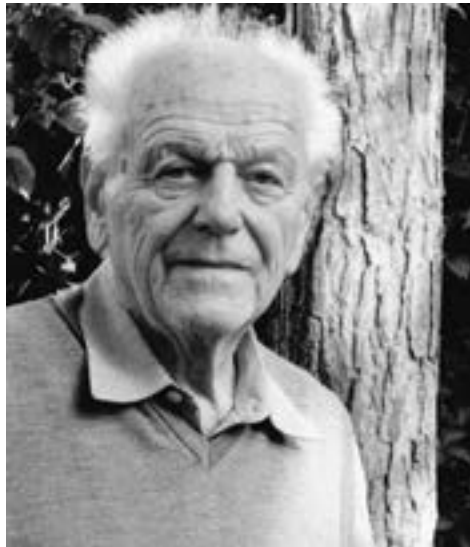
Kazimierz M. Słomczyński

Instytut Filozofii i Socjologii PAN

Krystyna Janicka

Instytut Filozofii i Socjologii PAN

WŁODZIMIERZ WESOŁOWSKI (1929–2020) ŻYCIE I DZIEŁO

21 listopada 2020 roku zmarł Profesor Włodzimierz Wesołowski. Wiele instytucji i czasopism zwróciło się do autorów tej noty o napisanie wspomnień upamiętniających Jego postać. Podejmujemy się tego zadania wiedząc, iż opisanie całokształtu dokonań badacza tego formatu wykracza poza możliwości dwojga autorów. Wszakże za każdym razem staramy się przedstawić inne aspekty sylwetki Profesora, choć pewne powtórzenia są nieuniknione. Na potrzeby *Studiów Socjologicznych* wybraliśmy te elementy życiorysu naukowego Profesora, które w naszym przekonaniu mogą szczególnie zainteresować czytelników tego czasopisma.

W *Studiach Socjologicznych* Profesor Włodzimierz Wesołowski opublikował następujące artykuły:

- *Hierarchie zawodów i stanowisk* (z A. Sarapatą), nr 2/1961
- *Funkcjonalna teoria stratyfikacji Davisa i Moore'a*, nr 4/1962
- *Klasa panująca i elita władzy: wymiary analizy stosunków wzajemnych*, nr 3/1963
- *Proces zanikania różnic klasowych. Problematyka teoretyczna i badawcza*, nr 2/1964
- *Kształtowanie się instytucji politycznych Polski Ludowej* (z J. J. Wiatrem), nr 3/1965
- *Przemiany strukturalne we współczesnym socjalizmie*, nr 2/1969
- *Wybrane problemy badań nad świadomością społeczną klas*, nr 2/1974
- *Zmniejszenie nierówności społecznych a rozbieżność czynników statusu* (z K. M. Słomczyńskim), nr 1/1975
- *Wykształcenie, struktura społeczno-zawodowa i ruchliwość społeczna* (z I. Białeckim), nr 1/1979
- *Uwarstwienie i merytokratyczna sprawiedliwość*, nr 4/1980
- *Procesy klasotwórcze w teoretycznej perspektywie*, nr 1/1994
- *Zmienność i stabilizacja warstwy politycznej: cztery sejmy okresu transformacji* (z P. Mielczarkiem), nr 3/1999
- *Teoretyczne aspekty badania elit politycznych*, nr 4/2000
- *Warstwa polityków: ewolucja bez postępu*, nr 3/2004
- *Legitymizacja jako potoczna filozofia władzy*, nr 1/2011

W *Studiach Socjologicznych* ukazały się ponadto dwie recenzje autorstwa Włodzimierza Wesołowskiego (z książki Z. Baumana *Wizje ludzkiego świata*, w nr 2/1965 i z książki S. Zawadzkiego, *Państwo dobrobytu*, w nr 4/1965), a także *Opinia o dorobku i randze naukowej Profesora Shmuela N. Eisenstadta* (nr 1/2006), *Otwarcie XII Ogólnopolskiego Zjazdu Socjologicznego 15–18 wrzesień 2004 rok* (nr 1/2005) oraz nota *XII Ogólnopolski Zjazd Socjologiczny. Polska w Europie: uwarunkowania i perspektywy. Poznań, 15–18 września 2004 roku* (z J. Kurczewską, nr 1/2005).

Wymieniamy też wszystkie recenzje prac Włodzimierza Wesołowskiego, jakie ukazały się w *Studiach Socjologicznych*:

J. J. Wiatr, rec. z: *Klasy, warstwy i władza* (nr 1/1967); B. Gałęski, H. Leszczyńska, rec. z: *Klasy, warstwy i władza* (nr 1/1968); P. Tobera, rec. z: *Zróżnicowanie społeczne*, red. (nr 3/1971); W. Narojek, rec. z: *Standaryzacja zmiennych socjologicznych*, red. (nr 2/1975); J. J. Wiatr, rec. z: *Teoria – badania – praktyka. Z problematyki struktury klasowej* (nr 3/1976); P. Sałustowicz, rec. z: *Młodzi robotnicy, kwalifikacje, postawy, aspiracje*, red. (nr 4/1976); D. Poliński, rec. z: *Klasy, warstwy, władza* (nr 2/1977); J. Wasilewski, rec. z: *Investigations on Class Structure and Social Stratification in Poland 1945–1975* [współautor:

K. M. Słomczyński] (nr 4/1977); S. Bucholc, rec. z: *Kształt struktury społecznej. Studia do syntezy*, red. (nr 4/1978); K. Łabno, rec. z: *Systemowe funkcje ruchliwości społecznej w Polsce* [współautor: B. W. Mach] (nr 3,4/1987); K. Murawski, rec. z: *Początki parlamentarnej elity. Posłowie sejmu kontraktowego*, red. [współredaktor: J. Wasilewski] (nr 3,4/1992); P. Skuz, rec. z: *Świat elity politycznej*, red. [współredaktor: I. Pańków] (nr 2/1997); I. Pańków, rec. z: *Partie: nieustanne kłopoty* (nr 3/2001); I. Sadowski, rec. z: *Tożsamość, zaufanie, integracja. Polska i Europa*, red. [współredaktor: K. M. Słomczyński] (nr 4/2012); K. Grabowska-Garczyńska, M. Smużewska, rec. z: *Tożsamość, zaufanie, integracja. Polska i Europa*, red. [współredaktor: K. M. Słomczyński] (2/2014).

* * *

Powyższy wykaz unaocznia, iż Włodzimierz Wesołowski był blisko związany ze *Studiami Socjologicznymi* zarówno jako autor, który temu czasopiśmu dostarczał swoje prace, jak i ten, którego książki były omawiane na jego łamach przez innych. Na łamach *Studiów Socjologicznych* z Profesorem zarówno polemizowano, jak i często cytowano Go dla podtrzymania własnych argumentów, co daje wyobrażenie o wadze Jego naukowych dokonań. O samych dokonaniach można się dowiedzieć, analizując chronologicznie, jak rozwijał Profesor najważniejsze własne idee badawcze. Oto Jego życiorys naukowy:

Włodzimierz Wesołowski po ukończeniu III Państwowego Liceum im. Stefana Żeromskiego w Łodzi, od 1949 roku odbywał studia w trzyletnim Studium Nauk Społecznych w Uniwersytecie Łódzkim, uczestnicząc w zajęciach prowadzonych między innymi przez Józefa Chałasińskiego i Jana Szczepańskiego. W trakcie studiów w Łodzi doświadczył likwidacji socjologii jako nauki „burżuazyjnej”. W tym trudnym okresie, zaraz po zakończeniu pierwszego stopnia studiów wyższych w 1952 roku, przeniósł się na Wydział Filozoficzny w Uniwersytecie Warszawskim. Tam, dwa lata później, uzyskał magisterium z filozofii na podstawie pracy *Rola partii i ideologii marksistowsko-leninowskiej w kształtowaniu się świadomości proletariatu polskiego w świetle wspomnień robotników*. Pisał swą pracę magisterską w okresie stalinizmu i wtedy przyszedł Mu rozpocząć pracę naukową w Uniwersytecie Warszawskim (pod kierunkiem Juliana Hochfelda).

Po 1956 roku, wraz ze zmianą klimatu politycznego, socjologia w Polsce odżyła. Zaraz po Październiku kilku socjologów – Zygmunt Bauman, Maria Hirszowicz, Włodzimierz Wesołowski i Jerzy Wiatr – opublikowali ważny artykuł *Wczoraj i jutro naszej socjologii* (*Nowa Kultura*, 11 XI 1956), w którym postulowali rzetelną analizę szkód wyrządzonych socjologii w okresie

stalinowskim, a także opowiadali się za nowymi i zróżnicowanymi sposobami uprawiania socjologii marksistowskiej.

Powstanie Ośrodka Badań Opinii Publicznej umożliwiło Włodzimierzowi Wesołowskiemu, razem z Adamem Sarapatą, przeprowadzenie w 1958 roku badań nad prestiżem zawodów. Były to pierwsze badania tego typu w Europie Wschodniej. Włodzimierz Wesołowski był do nich bardzo dobrze przygotowany od strony teoretycznej, gdyż niewiele wcześniej opublikował ważny artykuł zatytułowany „Uwarstwienie według hierarchii prestiżu” (*Studia Filozoficzne*, 1958), omawiający rozwój konceptualizacji badań tego typu.

W roku akademickim 1958–1959, Profesor spędził trzy miesiące w Columbia University w Nowym Yorku, a resztę czasu w University of California w Berkeley. Był jednym z pierwszych socjologów zza żelaznej kurtyny, który wyjechał na dodatkowe studia do Stanów Zjednoczonych dzięki stypendium Fundacji Forda. Po powrocie, w 1961 roku, doktoryzował się na podstawie pracy *Niektóre problemy socjologii klas i warstw społecznych*, poświęconej w dużej części socjologii amerykańskiej (promotor: Julian Hochfeld). Praca ta była podstawą książki *Studia z socjologii klas i warstw społecznych* (Książka i Wiedza, 1962). Trzy lata po otrzymaniu stopnia doktora Wesołowski obronił pracę habilitacyjną *Klasy, warstwy i władza*, która wkrótce została opublikowana (PWN, 1966).

W 1964 roku Włodzimierz Wesołowski objął w Uniwersytecie Łódzkim Katedrę Socjologii Ogólnej, przekształconą następnie w Zakład Socjologii Ogólnej. Dla socjologii łódzkiej był to czas trudny, gdyż władze centralne zamierzały ograniczyć studia magisterskie do wąsko pojętej socjologii pracy i możliwie ściśle związać socjologię z ekonomią. Jego wkład w utrzymanie regularnych studiów socjologicznych stał się oczywisty dopiero wiele lat później, po otwarciu dostępu do dokumentów owego czasu. Stosunkowo młody docent o orientacji marksistowskiej, zorientowany na łączenie teorii z empirią w analizie struktury społecznej i jej korelatów, był dla uczelni ważnym atutem w obronie rozwoju różnych kierunków socjologii w ośrodku łódzkim.

W czasie pracy w Łodzi Włodzimierz Wesołowski zaczął integrować swe przemyślenia na temat struktury społecznej z badaniami empirycznymi. W tym kontekście warto zwrócić uwagę na szerokie horyzonty programu badawczego nad zróżnicowaniem społecznym miast w związku z badaniami prowadzonymi w Koszalinie i Szczecinie (w 1964 roku) i kontynuowanymi w Łodzi (w latach 1965–1987). Osią analiz były różnice między kategoriami społeczno-zawodowymi. Kategorie te zostały wyróżnione ze względu na ich miejsce w podziale pracy, zarazem zaś były traktowane jako grupy społeczne o odrębnych interesach. Pytanie, które nurtowało Profesora, dotyczyło tego, w jakim stopniu tego rodzaju podziały – na specjalistów, techników, pracowników biurowych, mistrzów i brygadzystów, rzemieślników, pracowników fizyczno-umysłowych,

oraz robotników wykwalifikowanych i niewykwalifikowanych – są istotne ze względu na szeroki wachlarz możliwych korelatów położenia społecznego.

W programie badania struktury społecznej miast znalazły się zagadnienia różnicowania dochodów i standardu materialnego, wzorów ruchliwości społecznej i geograficznej, czasu wolnego i form jego spędzania, konsumpcji kulturalnej i życia towarzyskiego oraz wzorów doboru małżeństw. Szczególne miejsce zajmowały aspekty subiektywne: potoczna percepcja struktury społecznej i identyfikacje klasowe. Nawet z perspektywy kilkudziesięciu lat rozwoju socjologii ten program badawczy utrzymuje swą wartość poznawczą. Warto więc sięgać do tomów, które ukazały się z tych badań, a były zainicjowane przez pracę *Zróżnicowanie społeczne*, pod redakcją Profesora (Ossolineum, 1970, 1974).

W październiku 1968 roku Włodzimierz Wesołowski powrócił do Warszawy, gdzie w Uniwersytecie Warszawskim objął stanowisko dyrektora powstałego wówczas Instytutu Socjologii; równocześnie został kierownikiem Zakładu Socjologii Ogólnej. Lata po wydarzeniach Marca 1968 roku były okresem, gdy ponownie trzeba było bronić autonomii socjologii. Włodzimierz Wesołowski w tę obronę był zaangażowany. Ujawniał też strukturalne przyczyny buntu robotniczego z grudnia 1970 roku.

Włodzimierz Wesołowski otrzymał tytuł profesora w 1971 roku, już w epoce Gierkowskiej. W tym czasie pracował intensywnie nad zagadnieniami przekształceń struktury społecznej i jej świadomościowych korelatów. Rozwijał też koncepcję dekompozycji cech położenia społecznego. Pracował nad artykułami, które złożyły się na Jego późniejszą książkę *Teoria – badania – praktyka: z problematyki struktury klasowej* (Książka i Wiedza, 1975).

W 1974 roku Włodzimierz Wesołowski został zastępcą dyrektora w Instytucie Podstawowych Problemów Marksizmu-Leninizmu, IPPM-L (1974–1980). Równolegle sprawował opiekę naukową nad swoimi wychowankami w Uniwersytecie Warszawskim i rozpoczął programy badawcze w Instytucie Filozofii i Socjologii Polskiej Akademii Nauk. W IPPML, razem ze współpracownikami, Zbigniewem Sufinem i Krzysztofem Ostrowskim, stworzył nowoczesny ośrodek badania postaw i opinii publicznej, realizujący badania szybko i z wykorzystaniem ówczesnych nowych rozwiązań technicznych. W znacznym stopniu był to udany projekt, instytucja prowadziła dość regularne sondaże, często na dużych reprezentatywnych próbach dorosłej ludności. Niestety, raporty z tych badań nie były ze zrozumieniem czytane przez politycznych decydentów.

W tym samym roku, w którym rozpoczął pracę w IPPM-L, Włodzimierz Wesołowski zorganizował konferencję Komitetu Stratyfikacji Międzynarodowego Towarzystwa Socjologicznego, w Jabłonnej koło Warszawy. Konferencja ta, znana w światowym środowisku socjologicznym jako *1974-RC 28 Conference in Warsaw*, miała duże znaczenie dla zmian w paradygmacie porównawczych badań struktury i ruchliwości. W czasie tej konferencji wybitni

naukowcy z wielu krajów – tacy jak Robert Hauser, David Featherman, Donald Treiman, Aage B. Sørensen, Daniel Bertaux, Ken'ich Tominaga, Seppo Pöntinen, Roger Girod, Rudolf Andorka i wielu innych – prezentowali oryginalne wyniki badań, które w dużej mierze przewyciężały ograniczenia *status attainment approach*. Jest to dobrze udokumentowane w książce, która była rezultatem konferencji i ukazała się pod auspicjami Międzynarodowego Towarzystwa Socjologicznego (*Social Mobility in Comparative Perspective*, pod red. Włodzimierza Wesołowskiego, Kazimierz M. Słomczyńskiego i Bogdana Macha, Ossolineum 1978).

Lata siedemdziesiąte to dla Profesora okres intensywnej współpracy międzynarodowej, która niekiedy trwała krótko, a niekiedy dziesięciolecia. Przykładem krótszej współpracy są badania nad strukturą społeczną prowadzone w ramach Akademii Nauk krajów socjalistycznych. Koordynatorem tego dużego projektu i jego liderem merytorycznym był Włodzimierz Wesołowski. W drugiej połowie lat siedemdziesiątych, pod Jego redakcją, przy współudziale Nikolaja Rutkiewicza, ukazała się praca zbiorowa *Przemiany struktury społecznej w ZSRR i Polsce* (Książka i Wiedza, 1976 z rosyjskojęzyczną wersją równoległe opublikowaną w Moskwie przez wydawnictwo Nauka) oraz biuletyny sprawozdawcze (*Informacionnyj bjulleten: XVI Problemnaja Komisija Akademij Nauk Socialističeskich Stran: Evolucija social'noj struktury socialističeskogo obščestva: social'noe planirovanie i prognozirowanie*, PWN, 1977, 1978 i 1979). Wpływ Profesora na sposób prowadzenia badań nad nierównościami społecznymi w krajach socjalistycznych zaznaczył się licznymi odwołaniami do Jego prac, które po dziś dzień można znaleźć w literaturze przedmiotu.

W tym samym okresie Włodzimierz Wesołowski we współpracy z Erickiem Alardtem kierował badaniami polsko-fińskimi. Plonem tego projektu jest opublikowana w języku angielskim książka *Social Structure and Change: Finland and Poland. Comparative Perspective* (PWN 1980). Publikacja ta była systematycznym przeglądem podobieństw i różnic w funkcjonowaniu struktury społecznej w krajach o różnych ustrojach. Dostarczała także ważnych teoretycznie obserwacji. Do empirycznych badań międzykrajowych powrócił Profesor 16 lat później, gdy wraz z Atti Alestalo, wspomnianym Erickiem Alardtem oraz Andrzejem Rychardem opublikował pracę *The Transformation of Europe: Social Conditions and Consequences* (IFiS Publishers, 1994). Jej temat to integracja Europy, problemy państwa dobrobytu oraz kwestie wprowadzania w Polsce gospodarki rynkowej.

Włodzimierza Wesołowskiego interesowały możliwości replikacji badań nad strukturą społeczną prowadzonych w innych krajach i mających utrwaloną międzynarodową renomę. Tak rozpoczęła się Jego współpraca z Melvinem L. Kohnem, która doprowadziła do powtórzenia amerykańskich badań nad wpływem pozycji społecznej na osobowość i funkcjonowanie psychiczne ludzi

w Polsce. Badania te, z inicjatywy Profesora, zostały w Polsce powtórzone w latach 1978 i 1992. W związku z tym projektem Profesor wizytował National Institute of Mental Health w Stanach Zjednoczonych, gdzie rozszerzał kontakty międzynarodowe poprzez zapraszanie do Polski tamtejszych socjologów i psychologów społecznych.

W latach siedemdziesiątych na zaproszenie Włodzimierza Wesołowskiego odwiedziło Zakład Socjologii Ogólnej w Instytucie Socjologii Uniwersytetu Warszawskiego wielu naukowców z Kanady, Francji, Niemiec, Wielkiej Brytanii, Związku Radzieckiego i Stanów Zjednoczonych. Kontakty z socjologami z różnych krajów sprawiały, iż w Zakładzie można było rozwijać szeroki wachlarz badań. Kiedy w 1982 roku Profesor zrezygnował z kierowania Zakładem Socjologii Ogólnej, pozostawił swojej następczyni, prof. Aleksandrze Jasińskiej-Kani, zintegrowany zespół osób o różnicowanych zainteresowaniach.

Równoległe z kierowaniem Zakładem Socjologii Ogólnej w Instytucie Socjologii UW Włodzimierz Wesołowski kierował także Zespołem Badania Struktur Społecznych w Instytucie Filozofii i Socjologii PAN. Prowadzone przez niego konwersatorium poświęcone było koncepcjom badania różnorodnych aspektów zróżnicowania społecznego i dynamiki struktury społecznej. Jako takie obejmowało imponująco szerokie spektrum zagadnień: od społeczności lokalnych małych miast, świadomości społeczno-politycznej klasy robotniczej, zróżnicowania i integracji wewnętrznej tej klasy, przez kwestie ruchliwości społecznej, systemy wartości wybranych kategorii zawodowych, więź społeczną do badań nad sytuacją materialną chłopów i robotników włącznie. Wśród autorów i autorek referatów były osoby, których prace złożyły się na dorobek socjologii polskiej. Promując i wspierając badania empiryczne, Profesor zapraszał do współpracy osoby o różnych orientacjach naukowych i politycznych. Tworzył warunki do swobodnej i otwartej debaty.

Kiedy w Polsce został wprowadzony stan wojenny Włodzimierz Wesołowski przebywał w Stanach Zjednoczonych. Gdy wrócił, zrezygnował z członkostwa w Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej. Położył kres swemu zaangażowaniu politycznemu, gdy zyskał przekonanie, że projekt społeczny, w którego realizację w swoim czasie wierzył, został ostatecznie zaprzeczony.

Na początku lat osiemdziesiątych książka Włodzimierza Wesołowskiego *Classes, Strata, and Power* (Routledge & Kegan Paul, 1979) zyskała popularność w socjologii światowej. Była cytowana, a fragmenty – żywo dyskutowane. Niebawem Profesor wrócił do teoretycznych zagadnień badań nad strukturą społeczną i jej dynamiką. I tak powstała druga książka w języku angielskim: *Social Mobility and Social Structure* (współautor Bogdan Mach, Routledge & Kegan Paul, 1987). Obie te prace cechuje rozmach teoretyczny i wprowadzenie istotnych innowacji koncepcyjnych. W pierwszej, najbardziej oryginalną ideą była konceptualizacja rozbieżności czynników statusu (zwana dekompozycją

cech położenia społecznego) i wskazanie, iż przy pewnych systemach wartości stan opisywany przez to pojęcie może oznaczać zmniejszanie się nierówności społecznych. W drugiej książce procesy ruchliwości społecznej zostały nowatorsko opisane w związku z przemianami organizacji społecznej i funkcjami, jakie mobilność pełni i może pełnić w szerszym systemie społecznym. Obie książki są szczególnie ważne dla analiz okresów wielkich transformacji społecznych, ekonomicznych i politycznych.

Formułując postulaty dyskursu o klasach w pierwszej połowie lat dziewięćdziesiątych, Włodzimierz Wesołowski podkreślał znaczenie problemów przekształcenia tożsamości społecznej i etosu klas, ich podgrup i członków. W nowych warunkach ustrojowych przewidywał zanik lub rozwój etosów zupełnie nowych, które mogą obejmować tylko część klas. Zdawał sobie sprawę, że to, co się dzieje w strukturach gospodarczych, politycznych i kulturowych, oddziałuje na transformujące się klasy. Zakładał również proces przeciwny: że zmiana składu i rekompozycja zachodząca wewnątrz klas będą oddziaływać na procesy makro także w innych obszarach – w tym w sferze kultury. Poglądy te, formułowane w początkowym okresie przemian ustrojowych stanowiły inspirację nie tylko dla badaczy struktury społecznej.

Od początku swojej kariery naukowej Włodzimierz Wesołowski interesował się zagadnieniami władzy, klas panujących i elit. W latach dziewięćdziesiątych Jego zainteresowania elitami politycznymi skupiły się na parlamentarzystach. Opracowania dotyczące posłów na Sejm, które zredagował ze współpracownikami – Jackiem Wasilewskim, Ireną Pańków i Barbarą Post – ukazały się w trzech tomach (1992, 1995 i 1998). Uwzględniając zróżnicowanie elit politycznych w krajach postkomunistycznych, razem z Johnem Higheyem i Janem Pakulskim, przygotował też obszerną pracę zbiorową *Postcommunist Elites and Democracy in Eastern Europe* (Palgrave, 1998).

Analizując cele badawcze socjologii polityki, a zwłaszcza podejścia stosowane w studiach nad elitami, Profesor krytycznie oceniał uwikłania twierdzeń teoretycznych w założenia aksjologiczne. Był zwolennikiem neutralności aksjologicznej i był przekonany, że perspektywa neutralna w badaniu różnorodnych aspektów elit i ich funkcjonowania jest możliwa. Jak wyjaśniał, podejście neutralne odrzuca sugestię trwałej relacji między elitami a resztą społeczeństwa, która miałaby polegać na większej mocy programotwórczej i kontrolnej elit niż mas. Według rozumianego w ten sposób podejścia neutralnego taka trwała relacja „elity-masy” nie jest strukturalną koniecznością. W tym kontekście sugestia wielkiej (lub pierwszorzędnej) roli elit w aranżacji konsensusu przy przejściu od systemu monopartyjnego do demokracji winna być traktowana jako hipoteza sprawdzająca się w określonym regionie, w określonej geopolitycznej sytuacji, w warunkach szczególnego psychologicznego przygotowania polityków po obu stronach konfliktu.

W latach 2002–2005 Profesor Wesołowski był Przewodniczącym Polskiego Towarzystwa Socjologicznego. Za Jego kadencji odbył się XII Ogólnopolski Zjazd Socjologiczny (Poznań, 2004). W momencie organizowania Zjazdu potrzebą chwili było skupienie się na problemach polskich w kontekście procesów europejskich, uwzględniając cywilizacyjne uwarunkowania rozwoju kraju oraz bliższe i dalsze cele działania w ramach Unii Europejskiej. Jako przewodniczący Komitetu Programowego patronował wypracowaniu koncepcji Zjazdu, która pokazywała zróżnicowanie polskiego środowiska socjologicznego z punktu widzenia przyjmowanych perspektyw teoretycznych, metod badawczych i tematycznych zainteresowań. Tę różnorodność postrzegał jako zaletę polskiej socjologii. Tytuł książki pozjazdowej, której był współredaktorem – razem z Janem Włodarkiem, oddaje aktualność Jego zainteresowań teoretyczno-badawczych; tytuł ten to *Kręgi integracji i rodzaje tożsamości: Polska, Europa, Świat* (Scholar, 2005).

W związku z uczestnictwem w międzynarodowym programie *IntUne: Integrated and United? A Quest for Citizenship in an Ever Closer Europe* (2005–2009), Włodzimierz Wesołowski interesował się tożsamością europejską. Był to program badawczy Unii Europejskiej, koordynowany przez Maurizio Cotę i Pierangelo Isernię z Uniwersytetu w Sienie. Profesor, razem z Radosławem Markowskim, reprezentował Polskę, uczestnicząc w pracach przygotowawczych i późniejszym opracowaniu danych. W projekcie tym uczestniczyło 16 krajów. Wśród badanych znalazły się „stare” i „nowe” kraje Unii Europejskiej, te z Zachodu i nowoprzyjęte z Centralno-Wschodniej Europy. Prowadzone badania wskazywały, że gdy w sondażach opinii publicznej respondenci wyjawiali, iż czują się Europejczykami, to na myśli mieli przede wszystkim obywatelską koncepcję europejskości, opartej na właściwościach Unii Europejskiej jako politycznego systemu, który nadaje im określone prawa, obowiązki i cywilne atrybuty symboliczne. Profesor zastanawiał się, czy takie obserwacje nie zubażają perspektywy poznawczej i nie pomijają bogatszych treści tożsamości europejskiej. Twierdził, iż warto postawić pytanie, ile wykształcony Europejczyk zawdzięcza inicjacji kulturowej, kiedy prezentuje swoją polityczną tożsamość. Zwracał uwagę, że największe przełomy naukowe i technologiczne, a także największe filozoficzne osiągnięcia Europy, rozkwit jej architektury, rzeźby, malarstwa i literatury pięknej były zawsze bardziej „europejskie” niż „narodowe”. Jedność Europy istniała dawno przed Unią Europejską, ogólnoeuropejski charakter miała myśl polityczna, czyli rozważania o konieczności istnienia organizacji politycznej społeczeństwa, jak i refleksje o lepszych i gorszych ustrojach państw. Profesor Wesołowski występował przeciw pomniejszaniu składnika kulturowego w formowaniu tożsamości Europejczyków – łącznie z tożsamością polityczną. Od strony empirycznej porównania poglądów reprezentacji elit i krajowej ludności dorosłej zawarte są w pracy *National and*

European?: Polish Political Elite in Comparative Perspective (współredakto-
rzy: K. M. Słomczyński i J. K. Dubrow, IFiS Publishers, 2010; polskojęzyczne
wydanie, 2012).

Strukturalizacja społeczeństwa polskiego: Ewolucja paradygmatu (pod red.
W. Wesołowskiego, K. Janickiej i K. M. Słomczyńskiego, Wydawnictwo IFiS
PAN 2017) była ostatnią książką, którą Profesor współtworzył. Dowodzi ona
ciągłości założeń teoretycznych i rozwiązań metodologicznych w badaniach
struktury społecznej w Polsce.

* * *

Włodzimierz Wesołowski należy do tych polskich socjologów, którzy zdo-
byli uznanie międzynarodowe. Dla tych, którzy wierzą w bibliometryczne
wskaźniki, ważne będzie to, jak często i przez kogo jest cytowany. Łatwo się
przekonać, że od pierwszego artykułu (z Adamem Sarapatą), opublikowanego
w *American Journal of Sociology* w 1961 roku, aż po ostatnie prace, Jego na-
zwisko pojawia się często w bazach danych Web of Science i Scopus. W książ-
ce wydanej na Jego siedemdziesiąte urodziny (*Power and Social Structure:
Essays in Honor of Włodzimierz Wesołowski*, red. A. Jasińska-Kania, K. M.
Słomczyński i M. L. Kohn, Wydawnictwa UW, 1999), autorami rozdziałów są
A. Swift i G. Marshal, C. Schooler, M. Kohn, T. K. Krauze, W. Müller, J. Hig-
ley, J. Pakulski, J. Jüchler, M. Bernard, D. M. Olson, A. Korboński, W. D.
Connor, E. Allard, M. D. Kennedy, Z. Bauman, D. Lane i D. Lockwood. Jego
książki i artykuły ukazywały się w wielu językach, poza angielskim, we wło-
skim, francuskim, rosyjskim, czeskim, słowackim, bułgarskim, hiszpańskim,
portugalskim, chińskim (mandaryńskim) i japońskim. W niedawno wydanej
wieloautorskiej książce *Dynamics of Class and Social Stratification in Poland*
(CEU Press, 2018) Profesor występuje jako główna postać warszawskiej szkoły
analizy struktury społecznej. O międzynarodowym uznaniu świadczy doktorat
honoris causa z Uniwersytetu w Helskinkach oraz członkostwo w American
Academy of Arts and Sciences i Academia Europaea.

* * *

Naukowa działalność Włodzimierza Wesołowskiego była nierozdzielnie
związana z działalnością dydaktyczną. Prowadził ćwiczenia, wykłady, konwer-
satoria i seminaria na kilku uczelniach w Polsce: Uniwersytecie Warszawskim
(1954–1964, 1968–1982), Uniwersytecie Łódzkim (1964–1968), Collegium
Civitas (2001–2019). Uczył na uniwersytetach zagranicznych, w tym na Cor-
nell University w USA i Central European University na Węgrzech. Opieko-
wał się studentami, z których wielu pisało u niego prace magisterskie. W tych

uczelniach, a także w Szkole Nauk Społecznych i Instytucie Filozofii i Socjologii Polskiej Akademii Nauk kształtował zainteresowania i wpływał na losy zawodowe licznych doktorantów. Wśród Jego doktorantów można odnotować późniejszych profesorów: Jana Błuszkowskiego, Wojciecha Modzelewskiego, Edmunda Wnuk-Lipińskiego, Jadwigę Koralewicz, Augustyna Wajdę, Antoniego Z. Kamińskiego, Henryka Domańskiego, Bogdana Macha i Bohdana Szklarskiego, oraz autorów tej noty.

Włodzimierz Wesołowski w roli nauczyciela akademickiego interesował się kształceniem na wszystkich poziomach, od licencjatu po studia postdoktorskie. Widział konieczność transformacji instytucji akademickich pod wpływem przemian technologicznych, gospodarczych i społecznych. Ale wiele wartości uważał za stałe: umiejętność krytycznego i twórczego myślenia, dążenie do prawdy w zgodzie z zasadami logiki i metodologii, zajmowanie się problemami ważnymi dla rozwoju nauki. Był też surowym, ale sprawiedliwym krytykiem. W swojej karierze oddziaływał na kilka pokoleń studentów i młodszych pracowników naukowych. Wielu z nich przez lata pozostawało z Nim w bliskich, przyjacielskich kontaktach.

* * *

Profesora Włodzimierza Wesołowskiego zapamiętamy nie tylko jako badacza społeczeństwa polskiego o dorobku zapewniającym Mu trwałe miejsce w polskiej i światowej socjologii, ale również jako niezapomnianego Nauczyciela i polegliwego Mentora.